

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو

تاریخ: ۱۲ آذر ۱۴۰۱

مصادف با: ۸ جمادی الاول ۱۴۴۴

جلسه: ۳۸

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در کفایت یا عدم کفایت سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] از وضو بود. عرض شد که مقتضای قاعده این است که اگر شخص، قبل از طُرُوء و عروض سبب غسل، وضو داشته باشد و بعد از آن، سبب غسل عارض شود، لازم نیست که شخص، در کنار غسل وضو بگیرد، ولی اگر قبل از طُرُوء سبب غسل، وضو نداشته باشد و سبب غسل عارض شود، واجب است که شخص در کنار غسل، وضو نیز بگیرد.

در ادامه به مقتضای اخبار اشاره شد و عرض شد که دو طایفه اخبار در این رابطه وارد شده‌اند که طایفه اول، بر عدم کفایت غسل از وضو دلالت دارند که در جلسات گذشته به آن روایات اشاره شد و طایفه دوم، اخباری هستند که بر کفایت غسل از وضو دلالت دارند مطلقاً؛ اعم از آنکه غسل انجام شده، غسل جنابت باشد یا غسل غیر جنابت باشد. در جلسه گذشته به دو روایت در این رابطه اشاره شد.

روایت سوم: عَنْ عَمَّارِ السَّابَّاطِيِّ قَالَ: سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ جَنَابَتِهِ أَوْ يَوْمَ جُمُعَةٍ أَوْ يَوْمَ عِيدٍ هَلْ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ قَبْلَ ذَلِكَ أَوْ بَعْدَهُ؟ فَقَالَ: «لَا لَيْسَ عَلَيْهِ قَبْلُ وَلَا بَعْدُ، قَدْ أَجَزَّاهُ الْغُسْلُ وَالْمَرْأَةُ مِثْلُ ذَلِكَ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنْ حَيْضٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ فَلَيْسَ عَلَيْهَا الْوُضُوءُ لَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ قَدْ أَجَزَّاهَا الْغُسْلُ»^۱.

در روایت مذکور، از امام صادق (ع) درباره مردی که غسل جنابت یا غسل جمعه یا غسل عید را انجام داده است، سؤال شده است که آیا قبل از غسل یا بعد از غسل، بر آن شخص وضو نیز واجب است؟ آن حضرت (ع) در پاسخ فرموده است که قبل و بعد از غسل، وضو بر شخص لازم نیست و غسلی که انجام می‌دهد کفایت می‌کند و بر زنی که غسل حیض یا غیر آن را انجام داده است نیز وضو واجب نیست و غسلی که انجام می‌دهد از وضو کفایت می‌کند.

این روایت از حیث سند و دلالت مشکلی ندارد و به وضوح بر کفایت مطلق غسل از وضو دلالت می‌کند؛ چه غسلی که شخص انجام می‌دهد، غسل جنابت باشد و چه غسل غیر جنابت باشد.

روایت چهارم: صحيحه حکم بن حکیم: عَنْ حَكَمِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنْ غُسْلِ الْجَنَابَةِ إِلَيَّ أَنْ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ يَتَوَضَّأُ وَضُوءَ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْغُسْلِ، فَضَحِكَ وَقَالَ: «وَأَيُّ وَضُوءٍ أَنْقَى مِنَ الْغُسْلِ وَابْلَغُ»^۲.

ان قلت: ممکن است که گفته شود که این روایت مربوط به کفایت غسل جنابت از وضو است و از محل بحث (کفایت سایر اغسال از وضو) خارج است.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۲، کتاب الطهارة، ابواب الجنابة، باب ۳۳، ص ۲۴۴، ح ۳.

۲. همان، باب ۳۴، ص ۲۴۷، ح ۴.

فنا: درست است که سؤالی که در روایت مذکور، مطرح شده است، مربوط به غسل جنابت است، لکن تعلیل امام صادق (ع) در ذیل این روایت عام است، چرا که امام (ع) فرموده است که چه وضویی از غسل پاکیزه‌تر و رساتر است؟ و امام (ع) فرموده است که چه وضویی از غسل جنابت پاکیزه‌تر است؟ بلکه مطلق غسل را فرموده است، پس تعلیل، تعمیم می‌دهد و همه غسل‌ها را شامل می‌شود بنابراین، هر غسلی از وضو کفایت می‌کند، کما اینکه تعلیل، تخصیص نیز می‌زند، یعنی در فرضی که شخص غسل می‌کند، وضو لازم نیست ولی اگر غسلی در کار نباشد باید [برای عملی که وضو نیاز دارد] وضو بگیرد، مثل اینکه وقتی گفته می‌شود: «لا تأکل الرمان لانه حامض»، تعلیلی که آمده است عام است و تعمیم می‌دهد، یعنی هر چیز ترشی را نباید بخوری و اختصاص به انار ندارد، کما اینکه تعلیل مذکور، تخصیص می‌دهد، یعنی می‌گوید که فقط انار ترش را نخور لذا خوردن انار غیر ترش مشکلی ندارد. به علاوه اینکه این تعلیل در روایات دیگر و در غیر غسل جنابت نیز آمده است و این نیز خود، قرینه بر این است که طبیعت غسل، مورد نظر است و غسل جنابت بخصوصه مورد نظر نیست.

روایت پنجم: موثق سلیمان بن خالد: عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (ع)؛ قَالَ: «الْوُضُوءُ بَعْدَ الْغُسْلِ بِدْعَةٌ»^۱.

این حدیث با سندهای مستفیض روایت شده است. بدعت بودن وضو بعد از غسل که در این روایت به آن اشاره شده است، از کفایت غسل از وضو حکایت دارد.

روایت ششم: مرسله حماد بن عثمان: عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي الرَّجُلِ يَغْتَسِلُ لِلْجُمُعَةِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ، أَيْجُزِيهِ مِنَ الْوُضُوءِ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع): «وَأَيُّ وَضُوءٍ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ»^۲.

تعلیل امام صادق (ع) که فرموده است که چه وضویی پاکیزه‌تر از غسل است؟ بر این دلالت دارد که با وجود غسل نیازی به وضو نیست و غسل از وضو مجزی است.

روایت هفتم: مرسله کلینی: وَ رَوَى: «أَيُّ وَضُوءٍ أَطْهَرُ مِنَ الْغُسْلِ»^۳.

روایت هشتم: مرسله احمد بن یحیی: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى مُرْسَلًا؛ «أَنَّ الْوُضُوءَ قَبْلَ الْغُسْلِ وَ بَعْدَهُ بِدْعَةٌ»^۴.

ظاهر این روایت بر این دلالت دارد که وضو گرفتن قبل و بعد از غسل بدعت است بنابراین، غسل از وضو کفایت می‌کند و وضو در کنار غسل لازم نیست، لکن مرحوم شیخ حر عاملی (ره) و مرحوم شیخ بهائی (ره) گفته‌اند که احتمال دارد که «قَبْلَ الْغُسْلِ» که ظرف است، خبر برای آن باشد، به این معنا که جای وضو قبل از غسل است و «بعده بدعة» جمله مستقلی است و به این معناست که وضو گرفتن بعد از غسل بدعت است در نتیجه، وضو گرفتن قبل از غسل لازم است، ولی وضو گرفتن بعد از غسل بدعت است.

اشکالات وارده بر استناد به روایات مذکور

اشکال اول، این است که روایات مذکور، هرچند که زیاد هستند، لکن با اینکه در مقابل دیدگان اصحاب بوده‌اند ولی اصحاب از این روایات، اعراض کرده‌اند و به این روایات توجه نکرده‌اند و به روایاتی که بر عدم کفایت سایر اغسال [غیر جنابتی] از وضو دلالت دارند، توجه کرده‌اند و بر خلاف روایات مذکور، فتوا داده‌اند و اعراض اصحاب دلیل بر ضعف این روایات است و الا اصحاب از این روایات اعراض نمی‌کردند و مرحوم شیخ صدوق (ره) مخالفت با روایات مذکور [که بر اجزاء سایر اغسال از وضو دلالت دارند] را

۱. همان، باب ۳۳، ص ۲۴۵، ح ۹.

۲. همان، ح ۴.

۳. همان، ح ۸.

۴. همان، ح ۵ و باب ۳۴، ص ۲۴۸، ح ۷.

به امامیه نسبت داده است لذا نمی‌توان به این روایات اعتماد کرد بنابراین، هرچند که روایات مذکور، صحیح و صریح هستند، لکن چون اصحاب از این روایات اعراض کرده‌اند و بر خلاف آنها فتوا داده‌اند و مرحوم شیخ صدوق (ره) نیز مخالفت با این روایات را به امامیه نسبت داده است، نمی‌توان به این روایات تمسک کرد. بنابراین، در صورتی که روایات، تأویل ناپذیر باشند باید از این روایات [دال بر اجزاء سایر اغسال از وضو] دست کشید و آنها را کنار گذاشت و اگر روایات، تأویل پذیر باشند باید آنها را تأویل کرد و غسل مذکور در این روایات را بر غسل جنابت حمل کرد.^۱

بحث جلسه آینده: پاسخ از اشکال مذکور، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»

۱. سید محمد حسن، نجفی، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ج ۳، ص ۲۴۴.